

BADIS RÓBERT

LÁTLELET A VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOGRÁFIAI HELYZETÉRŐL

Szerbiában 2011. szeptember 30-i eszmei időponttal tartottak népszámlálást. Az előzetes adatok szerint az ország népessége 7 120 666 fő volt, ami 377 335-tel kevesebb, mint volt 2002-ben. Vajdaság népessége újra kétmillió alá csökkent (1 916 889 fő), ami 115 103-mal kevesebb a 2002-es adathoz képest. Az összeírás idején 294 045-en tartózkodtak külföldön munkavállalás vagy tanulás céljából, akik közül 46 031-et regisztráltak a Vajdaságban. Szerbia településeinek többsége elnéptelenedéstől szenved, míg az ország nagyobb városainak (Belgrád, Újvidék, Nis, Jagodina, Kragujevac, Kraljevo, Novi Pazar) népessége növekszik. A népességnövekedést elkönyvelő városok egybeesnek a gazdaságilag fejlődő régiókkal. A növekedést a fiatalok és a munkanélküliek városba költözése okozza, nem pedig a természetes népszaporodás. Demográfiailag tehát elnéptelenedő perifériáról és gyarapodó, prosperáló nagyvárosokról beszélhetünk.

A nemzetiségekre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozásának határidejét a Szerb Statisztikai Hivatal szeptember 7-ről bizonytalan időpontra, valamikor 2012 őszére halasztotta el. A magyarok létszámáról tehát egyelőre csak becsléseink vannak. A fogyatkozás ténye borítékolható, azonban annak mértékét csak hozzávetőlegesen tudjuk meghatározni. Ismerjük községenként a születések és halálozások számát az elmúlt kilenc évről, ezenfelül becsléseink vannak az elvándorlás mértékéről és az asszimilációs veszteségről. A fenti demográfiai folyamatokat igyekszem ismertetni jelen tanulmányban nemcsak Vajdaság szintjén, hanem regionálisan. Vajdaság körzethatáraitól eltérve, nyolc egymástól jól elkülönülő etnikai térszerkezetű kiségiót¹ kialakítva próbálom a globális statisztikai adatokat árnyalni. A régiók kialakítása lehetővé teszi a különböző demográfia helyzetben lévő tömb- és a szórványmagyarország jellemzőinek bemutatását.

A 2002-es censzuskor a Vajdaságban 290 207 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ami az össznépség 14,28%-át alkotta. Jugoszlávia szétesésének és a kilencvenes évek háborúinak következtében tömegek hagyták el szülőföldjüket, zömében fiatalok és jól szituált családok, akiknek volt annyi anyagi és kulturális tőkájük, hogy egy másik országban újrakezdjék életüket. A 2002-es népszámlálási adatok elemzésével egyértelművé vált, hogy a vajdasági magyar társadalom kedvezőtlen korszerkezettel rendelkezik.² A magyarok át-

lagéletkora 43,09 volt, ami majdnem négy évvel volt magasabb, mint a szerb nemzetiség átlagéletkora.

1. táblázat
A Vajdaság kisrégióinak néhány demográfiai jellemzője

	Népességszám (2002)	Magyarok száma	Magyarok aránya a régión belül	Magyar népességen belüli arány
Tiszapart	72 072	58 947	81,8	20,3
Nyugat-Bácska	214 011	21 825	10,2	7,5
Észak-Bácska	200 140	87 181	43,6	30,0
Észak-Bánság	133 438	27 150	20,3	9,6
Közép- és Dél-Bánát	482 764	35 740	7,4	12,3
Szerémség	335 901	4236	1,3	1,4
Közép-Bácska	87 117	32 279	37,0	11,1
Dél-Bácska	506 549	22 849	4,5	7,8
Vajdaság	2 031 992	290 207	14,3	100

A kedvezőtlen demográfiai, gazdasági és szociológiai helyzet a kilencvenes évek folyamatainak következménye. Egyes kutatók szerint a vajdasági magyarokat felülszámlálták 2002-ben, amivel számolnunk kell a 2011-es census esetében is. A külföldön tartózkodók kontingenséből, a magyarok össznépességen belül alkotott arányával számolva, 2011-ben több mint 6 ezer magyar nemzetiségű volt. Ezen felül sokakat otthonlakóként írtak össze, annak ellenére, hogy életvitelszerűen már nem Szerbiában élnek, azonban szerb állampolgárságukat megtartották. A külső migráció követése a népszámlálások egyik (talán a legnagyobb) módszertani kihívása a 21. században.

Születések és halálozások számának alakulása a Vajdaságban régióként, 2002–2010

A Vajdaság a második világháború után Jugoszlávián belül az alacsony natalitású régió mintapéldája volt, szemben Koszovóval. A magyarok esetében a születések száma 1960-ban érte el a maximumát (7325 újszülött), azóta folyamatosan csökken. 1991 és 2000 között 32 559, 2001 és 2010 között viszont már csak 25 354 magyar újszülöttet regisztráltak, azaz 22,1%-kal kevesebbet. 2010-ben mindössze 2175 magyar nemzetiségű újszülöttet regisztráltak, ami több mint 20%-os csökkenés a 2002-es adathoz képest (L. 7. táblázat). 2002 óta a születésszám mellett nagymértékben, legalább 7 ezer fővel csökkent a szülőképes korban lévő nők száma is. A nyers születési arány a vizsgált időszakon belül 2004-ben volt a legmagasabb, 10,1‰,

legalacsonyabb pedig 2009-ben, 8,2%. Az érték kisebb ingadozásokkal, de tendenciózusan csökken. Az alacsony és egyre csökkenő gyermekvállalási kedv következményeként a magyar nyelvű iskolarendszer is elsovad, mivel egyre kevesebb diák iratkozik be évről évre első osztályba, ráadásul a szerb nyelvű általános iskolai tagozatra egyre nagyobb arányban iratkoznak diákok.

A kiserégiók szintjén vizsgálva a fenti népmozgalmi jelenségeket, azt tapasztaljuk, hogy a kedvezőtlenebb etnikai térszerkezettel rendelkező kiserégiókban, azaz a szórványban, sokkal kedvezőbb születési arányszámokat tapasztalhatunk (L. 7. táblázat). A vizsgált időszakban a teljes termékenységi arányszám 1,5-ről 1,3-ra esett vissza, ami messze elmarad a stagnáláshoz szükséges 2,2-es értéktől. E szerint a mutató szerint, a jelenlegi születési tendenciák mellett, egy nő az élete során átlagosan 1,3 gyermeket szül. Ez alacsonynak számító érték, azonban nem tér el a régió többi országában mért értéktől. A dél-bácskai kiserégióban a vizsgált időszakban 2,1 volt a teljes termékenységi arányszám, azonban ez jelentősen csökkent a ciklus végére. A bánsági kiserégiók esetében tapasztaljuk a legalacsonyabb értékeket mind a ciklus kezdetén, mind pedig a végén.

2. táblázat

Teljes termékenységi arányszám, kiserégiók szerint

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tiszapart	1,49	1,51	1,40	1,32	1,39	1,19	1,14	1,17	1,20
Nyugat-Bácska	1,51	1,52	1,47	1,53	1,35	1,14	1,13	1,37	1,41
Észak-Bácska	1,47	1,43	1,50	1,25	1,35	1,33	1,25	1,25	1,30
Észak-Bánát	1,41	1,38	1,54	1,41	1,37	1,23	1,42	1,03	1,07
Közép- és Dél-Bánát	1,43	1,64	1,61	1,52	1,51	1,48	1,39	1,36	1,36
Közép-Bácska	1,72	1,57	1,79	1,56	1,57	1,51	1,38	1,40	1,35
Dél-Bácska	1,63	2,12	2,09	1,54	1,51	1,72	1,82	1,64	1,68
Szerémség	1,75	1,65	1,82	1,71	1,45	1,57	1,61	1,41	1,39
Vajdaság	1,51	1,54	1,58	1,39	1,42	1,35	1,31	1,28	1,31

A tömbnek számító Tiszapart és Észak-Bácska esetében rendkívül alacsony termékenységi arányszámokat tapasztalhatunk, ami elgondolkodtató, mivel az itt élőket enyhébben sújtja a kisebbségi lét okozta hátrány.

A halálozások száma 1969 óta haladja meg a születések számát, a maximumot pedig 1983-ban érte el, amikor 6563 magyar nemzetiségű elhunytat regisztráltak. Azóta a halálozások száma kisebb ingadozásokkal, de folyamatosan csökken. 1991 és 2000 között 62 530, 2001 és 2010 között pedig

55 401 magyar nemzetiségű elhunytat regisztráltak. A csökkenés 11,4%-os, ami jóval enyhébb visszaesés, mint a születések esetében. A vizsgált időszakban, 2002 óta a halálozások száma 5951-ről 4903-ra esett vissza, ami 17,6%-os csökkenés. A nyers halálozási arányszám 20,4-ről 18,8%-re csökkent. Regionálisan vizsgálva láthatjuk, hogy a szórványrégiókban (Nyugat-Bácska, Észak-Bánát, Dél-Bácska) sokkal magasabb a nyers elhalálozási arány, ami annak a következménye, hogy az itt élő népesség kedvezőtlenebb korstruktúrával rendelkezik: sokkal nagyobb arányt képviselnek az idősek a népességben belül, mint a tömbmagyarság esetében.

A halálozási statisztikákhoz hozzátartozik az öngyilkosságok száma és gyakorisága is. A vajdasági magyarok körében rendkívül magas az öngyilkosságok száma. Évente átlagosan több mint százán lesznek öngyilkosok a Vajdaságban, ami százezer lakosra vetítve 40 feletti értéket ad. Pár évente ennél magasabb, kiugróan extrém értéket is mérhetünk sajnos (2006-ban 46,9-et is elérte ez az érték). Ezzel a vajdasági magyarok a világon az egyik legmagasabb értéket produkálják, a szomszédos magyarországi Csongrád és Bács-Kiskun megyével egyetemben.

Csak a születések és a halálozások különbségének köszönhetően évente mintegy 3 ezer fővel csökken a vajdasági magyar népesség száma, ami a 2002 és 2010 közötti időszakban hozzávetőlegesen 26 830 fős csökkenést jelent. Ez mintegy 10%-nyi csökkenést jelentett az elmúlt évtizedben. Legkisebb mértékben a Tiszapart régió népességszáma fogyatkozott (-7,8%), a legnagyobb mértékben pedig a Nyugat-Bácska (-12,8%).

3. táblázat

A magyar népesség természetes szaporodása (fogyása) régióként

	2002	2010	Természetes szaporodás	Természetes szaporodás (%)
Tiszapart	58 947	54 356	-4591	-7,8%
Nyugat-Bácska	21 825	19 030	-2795	-12,8%
Észak-Bácska	87 181	79 367	-7814	-9,0%
Észak-Bánát	27 150	24 211	-2939	-11,8%
Közép- és Dél-Bánát	35 740	32 299	-3441	-9,6%
Közép-Bácska	32 279	29 857	-2422	-7,5%
Dél-Bácska	22 849	20 392	-2457	-10,8%
Szerémség	4236	3865	-371	-8,8%
Vajdaság	290 207	263 377	-26 830	-9,2%

A vajdasági magyarság migrációs vesztesége, 2002–2011

Az 1990-es években tömegével hagyták el szülőföldjüket a vajdasági magyarok. Elsődleges célország Magyarország volt. Az utolsó kivándorlási hullám 1999-ben volt, Szerbia NATO általi bombázásakor. A 21. század első évtizedében csökkent a politikai menekültek száma, azonban a gazdasági motivációjú elvándorlóké növekedett. Több kutatás kimutatta, hogy nagy az elvándorlási hajlandóság a vajdasági magyarokban, különösképpen a fiatalokban. Az elvándorlás motivációi között a megkérdezettek főképpen gazdasági okokat említenek, míg kisebb hányaduk a hátrányos kisebbségi helyzetet jelölte meg okként. Hódi Sándor szerint a vajdasági magyarok migrációjukat tekintve abban különböznek a többi határon túli közösségtől, hogy magasabb arányt képviselnek közöttük azok, akik Nyugat-Európába, Amerikába vagy Ausztráliába költöznek, kihagyva úgymond a magyarországi „állomást”.³

A migráció regisztrálása a kibocsájtó ország részéről hiányos, mivel az elvándorlók nem jelentik be elvándorlásukat, sokszor még akkor sem, ha már több éve életvitelszerűen külföldön élnek. A kérdést a befogadó országok részéről lehetne megközelíteni, azonban a legtöbb esetben állampolgárság szerint, nem pedig nemzetiség szerint publikálják a bevándorlási statisztikákat. Mint fentebb említettem, Vajdaság népességének 2,4%-a, azaz 46 031 fő tartózkodott külföldön a népszámlálás időszakában, oktatás vagy pedig munkavállalás céljából (eltartott családtagjaikkal együtt). Ha feltételezzük, hogy a külföldön tartózkodók csoportján belül a magyarok aránya az össznépségen belülivel azonos (valószínűsíthető, hogy inkább magasabb), akkor mintegy 5-6 ezer magyar nemzetiségű külföldön tartózkodóval számolhatunk 2011-ben.

4. táblázat

Magyarországon tartózkodó és magyar állampolgárságot szerzett szerb állampolgárok száma, 2002–2008

	Magyarországon tartózkodó szerb állampolgárok száma	Magyar állampolgárságot szerzett szerb állampolgárok száma
2002	11 975	470
2003	11 693	343
2004	12 367	533
2005	13 643	949
2006	12 111	357
2007	12 638	757
2008	17 186	757

A magyarországi statisztika szerint 2008-ban 17 186 szerb állampolgár tartózkodott Magyarországon, és 1993 óta 12 556-an váltak magyar állampolgárrá, akik 97%-ának magyar az anyanyelve.⁴

Évente mintegy 500 és 1000 között alakul a magyar állampolgárságot szerzett szerb állampolgárok száma, akik közül feltételezhetően a többség magyar nemzetiségű. A Magyarországra vándorlásban leginkább érintett szerb települések: Szabadka (3365 fő), Zenta (1951), Újvidék (1020), Topolya (705), Magyarkanizsa (694), Óbecse (524) és Nagybecskerek (508); a leginkább érintett körzetek pedig az észak-bácskai (5869), az észak-bánsági (4661), a dél-bácskai (2429) és a nyugat-bácskai (1005).⁵

A fentiekben már ecsetelt láthatatlan migráció miatt csak becsülni tudjuk az elvándorlók számát, ami évente mintegy ezer fő lehet. Nagyon sokan lehetnek, főleg fiatalok, akiket regisztráltak a népszámláláskor (szülők adták meg az adatokat), azonban már rég nem élnek Szerbiában és nem is fognak. Ez a jelenség láthatatlan marad a népszámlálás végleges eredményeinek ismeretében is, azaz feltehetően a magyarokat 2011-ben is felülszámlálták. A 2002 óta eltelt időszakban a regisztrált migrációs veszteség mintegy 8-9 ezerre tehető a magyarság esetében.

Vegeyházasságok és asszimiláció, 2002–2010

A magyar népesség fogyatkozásának okai közül talán az asszimilációról tudunk a legkevesebbet. Az asszimilációs veszteség a migrációval és a természetes fogyással szemben nem tényleges embervesztés, hanem inkább egy átalakulás, identitásvesztés, kultúraváltás. Beszélhetünk generáción belüli asszimilációról (amikor valaki a nemzetiségi önbesorolását változtatja meg két népszámlálás között) és generációk közötti asszimilációról (amikor valakinek a gyermeke más nemzetiségű lesz, mint az egyik szülő nemzetisége, esetleg mindkettőjétől különböző). A vegeyházasságok száma és aránya egy társadalmon belül több dolgot jelezhet: jelzi a különböző nemzetiségek közti társadalmi távolságot, a csoportok közti átjárhatóságot, az előítéletesség mértékét. A vegeyházasságok azonban az asszimiláció mértékét is jelezhetik, ugyanis a kisebbséghez tartozó házastárs sokszor feladja identitását, vagy „csak” gyermekére nem tudja átörökíteni azt.

5. táblázat

Vegyesházasságot kötött magyar nemzetiségű férfiak és nők párválasztása, 2002–2010

	Magyar nemzetiségű nők házastársának nemzetisége	Magyar nemzetiségű férfiak házastársának nemzetisége
szerb	66,7	64,6
montenegrói	2,1	1,4
jugoszláv	3,7	4,6
bunyevác	3,9	3,6
macedón	0,7	1,0
német	2,6	1,7
roma	0,9	1,5
román	1,6	1,4
szlovák	2,1	2,8
horvát	7,8	8,7

Hódi Sándor kutatásában felhívja a figyelmet arra, hogy a vegyesházasságokban több konfliktus adódhat a kulturális különbségek miatt (azonban ennek következménye a házasságra nézve nagyban függ a konfliktuskezelési stratégiáktól).⁶ Egy másik következtetése, hogy azokon a házasságokon belül, ahol a férfi magyar nemzetiségű, a dominanciaharcban a nők jobban tudják érvényesíteni akarataikat, alárendelt helyzetbe kényszerítve a férfiakat.⁷ A házasságok száma és aránya folyamatosan csökken a vajdasági magyarok körében. A nyers házassági arányszám 2002 óta 7,2%-ról, 5,5%-re csökkent. A vajdasági magyarok által kötött házasságok között viszont növekszik a vegyesházasságot kötők aránya. A 2002 és 2010 közötti időszakban a megkötött házasságok 27-28%-a volt vegyesházasság. A férfiaknak mintegy 25%-a, a nőknek pedig valamivel több mint 30%-a választ magának más nemzetiségű házastársat. Mindkét nem esetében közel kétharmados a szerb nemzetiségű házastárs választása, ezt követi a horvát nemzetiségű házastárs (férfiak esetében 8,7, a nők esetében pedig 7,8%-kal).

6. táblázat

Magyar nemzetiségűek által kötött házasságok aránya régióként, 2002–2010

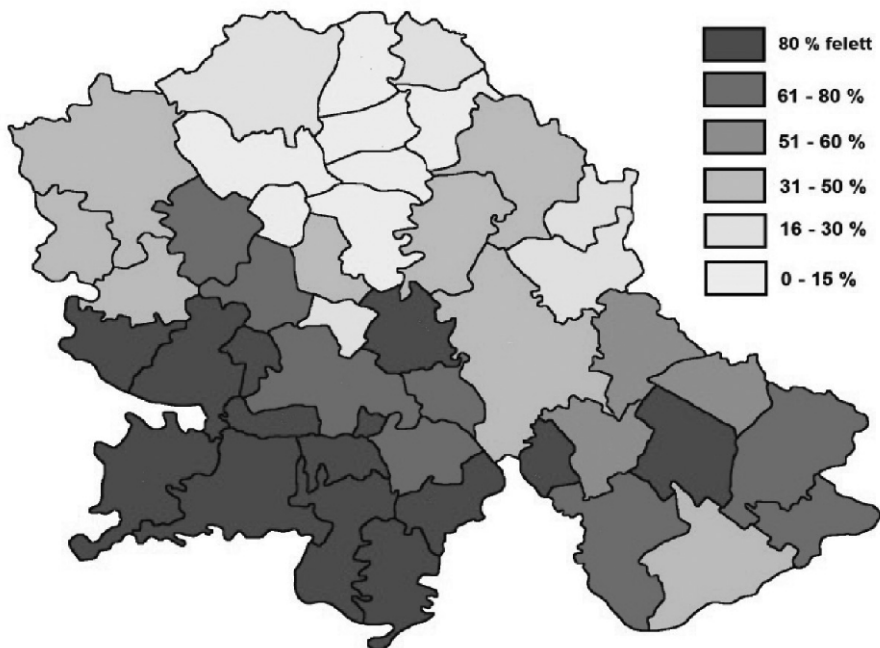
Régió	Vegyesházasságok aránya, 2002–2010
Tiszapart	7,3%
Közép-Bácska	16,8%
Észak-Bácska	20,5%
Észak-Bánát	36,6%
Közép- és Dél-Bánát	46,5%
Nyugat-Bácska	47,3%
Dél-Bácska	70,9%
Szerémség	85,3%

Felmerül a kérdés, hogyan alakul az etnikai reprodukció, azaz a nemzeti identitás átörökítése a vegyesházasságokban. A 2002-es népszámlálás családok nemzetiségi összetételére vonatkozó adatait figyelembe véve kijelenthető, hogy a homogén házasságokban is jelentkezik asszimiláció, hiszen a gyermekek 1,2%-a jelölt meg más nemzeti hovatartozást, mint amilyen a szüleié. A vegyesházasságokban két esetet kell elkülönítenünk: amennyiben magyar férfi köt vegyesházasságot, a gyermeke hozzávetőlegesen 50%-ban az apja nemzeti identitását örökli.

Abban az esetben, ha egy magyar nő köt vegyesházasságot, a születendő gyermek mindössze 30%-ban identifikálja magát anyja nemzeti hovatartozása után. Látható tehát, hogy az asszimiláció felgyorsul a vegyesházasságokban, főleg a következő generáció nemzeti identitásválasztásában. Regionálisan és községenként vizsgálva ott kötnek több vegyesházasságot, ahol a kedvezőtlenebb etnikai térszerkezet következtében erősebb a strukturális nyomás. A szórványban tehát hiába születik több gyermek, hiába a magasabb termékenységi arányszám, mivel sokkal erőteljesebb az asszimiláció. Asszimilációs veszteség mértéke becslésem szerint évente mintegy 5-6 száz fő.

1. ábra

Magyar nemzetiségűek által kötött vegyesházasságok aránya községenként

Összegzés

Ha a fentebb körülírt demográfiai folyamatokat vizsgáljuk, akkor láthatjuk, hogy a kilencvenes években tapasztalt tendenciák folytatódnak. Továbbra is évente mintegy 1,5%-kal csökken a vajdasági magyarok száma. A természetes fogyatkozás mérséklődni látszik, de stabilan 3 ezer fő környékén mozog. Az elmúlt időszakra kivetítve ez mintegy 30 ezres népességcsökkenést okozott. Az elvándorlás bár más motivációval, de tovább folytatódik, hozzávetőlegesen 500 és 1000 közé tehető az elvándorlók száma évente (nagy részük azonban nem fog megjelenni migrációs veszteségként, mivel összeírták őket szülővárosukban vagy falujukban). Az asszimilációs veszteség nagyobb része generációk közötti veszteség, kisebb része adódik csak a nemzeti identitás megváltoztatásából. A vegyesházasságok arányából és az etnikai reprodukció mértékéből becsülve, körülbelül 5–6 száz főre tehető évente az asszimilációs veszteség. Kumulálva a fentebbi adatokat, kijelenthetjük, hogy a vajdasági magyarság létszáma a tavalyi népszámlálás idején 250 ezer környékén lehetett.

7. táblázat
Születési arányok

	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o	Születés	%o
Tiszapart	572	9,7	569	9,8	526	9,1	489	8,5	510	9,0	432	7,7	408	7,4	417	7,6	426	7,9
Nyugat-Bácska	196	9,0	193	9,0	185	8,8	187	9,0	162	8,0	135	6,8	132	6,7	158	8,2	160	8,5
Észak-Bácska	841	9,6	812	9,4	842	9,9	691	8,2	734	8,8	711	8,7	657	8,1	652	8,1	668	8,5
Észak-Bánát	242	8,9	233	8,7	256	9,7	231	8,9	220	8,6	195	7,7	222	8,9	159	6,5	163	6,8
Közép- és Dél-Bánát	325	9,1	368	10,5	357	10,3	330	9,6	322	9,5	310	9,3	288	8,7	277	8,5	272	8,5
Közép-Bácska	361	11,2	326	10,2	367	11,6	317	10,2	313	10,2	298	9,8	267	8,9	270	9,2	256	8,8
Dél-Bácska	234	10,2	296	13,2	283	12,7	204	9,3	194	9,0	216	10,2	226	10,9	200	9,7	200	9,9
Szerémség	46	10,9	42	10,0	45	10,8	41	9,9	34	8,3	36	8,9	36	9,0	31	7,8	30	7,7
Vajdaság	2817	9,7	2839	9,9	2861	10,1	2490	8,9	2489	9,0	2333	8,6	2236	8,3	2164	8,2	2175	8,3

8. táblázat
Halálózási arányok

	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%	Halálózás	%
Tiszapart	1071	18,2	1015	17,4	1002	17,3	1061	18,5	1057	18,7	965	17,3	907	16,4	941	17,2	921	17,0
Nyugat-Bácska	539	24,7	565	26,4	473	22,5	509	24,6	453	22,3	438	21,9	460	23,5	440	22,9	426	22,5
Észak-Bácska	1707	19,6	1700	19,7	1627	19,1	1645	19,5	1602	19,3	1603	19,5	1498	18,5	1566	19,6	1474	18,7
Észak-Bánát	559	20,6	560	20,9	569	21,5	594	22,8	541	21,1	540	21,4	500	20,1	512	20,9	485	20,1
Közép- és Dél-Bánát	785	22,0	696	19,8	753	21,6	746	21,7	704	20,8	713	21,3	639	19,4	643	19,8	611	19,0
Közép-Bácska	631	19,5	628	19,7	634	20,1	613	19,7	549	17,9	548	18,1	556	18,6	538	18,2	500	17,2
Dél-Bácska	535	23,4	536	23,8	557	25,1	517	23,6	522	24,3	502	23,7	450	21,6	482	23,5	409	20,2
Szerémség	80	18,9	70	16,7	78	18,7	86	20,8	86	21,0	76	18,8	75	18,7	84	21,2	77	19,7
Vajdaság	5907	20,4	5770	20,1	5693	20,1	5771	20,6	5514	20,0	5385	19,8	5085	18,9	5206	19,6	4903	18,8

Jegyzetek

- ¹ 1. Tiszapart (Magyarkanizsa, Zenta, Ada); 2. Nyugat-Bácska (Zombor, Apatin, Kúla, Hódság); 3. Észak-Bácska (Szabadka, Kishegyes, Bácska Topolya); 4. Észak-Bánság (Nagykikinda, Törökkanizsa, Törökbecse, Csóka, Magyarcsernye); 5. Közép- és Dél-Bánát (Nagybecskerek, Bégaszentgyörgy, Torontálszécsány, Ópáva, Antalfalva, Alibunár, Zichyfalva, Versec, Fehértemplom, Kevevára, Pancsova); 6. Szerémség (Ingyija, Ópazova, Pecsince, Ruma, Ürög, Szávaszentdemeter, Sid); 7. Közép-Bácska (Temerin, Szenttamás, Óbecse); 8. Dél-Bácska (Újvidék, Karlóca, Belcsény, Zsablya, Titel, Verbász, Bács, Bácska Palánka, Petrőc).
- ² BADIS Róbert: A vajdasági magyar népesség társadalmi szerkezete két népszámlálás tükrében 1991, 2002, *Regio*, 2008/4, 102–154. p., 102. p.
- ³ HÓDI Sándor: *Farkasveremben*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2009, 58. p.
- ⁴ KINCSES Áron – TAKÁCS Zoltán: Szerb állampolgárok Magyarországon, *Területi Statisztika*, 2010. március, 189. p.
- ⁵ *Uo.*, 192. p. A tanulmányban említett körzetek a hivatalos közigazgatási körzeteket jelölik, és nem esnek egybe az általam használt regionális felosztással.
- ⁶ HÓDI: *i.m.*, 96. p.
- ⁷ *Uo.*, 118. p.